

ki.” A spirális vonal eszmeileg a labirintussal kapcsolódik össze, Knóssos pedig a labirintus tiszta képlete.

A szerző könyvében valahol Marcel Briont idézi: „A labirintusba behatóló vándor célja az, hogy elérje a központi termet, a titkok kriptáját. De mikor elérte, ki is kell újra jutnia, ismét elérkeznie a külvilágba, vagyis újjá kell születnie.”

Bartók „hinta palinta” spirálvonalára *kifelé* vezet, a megtisztulás, az önmagunk megtalálása, a szabadság szimbóluma.

Bámulatos, hogy ezt Bartók „rajzolta” is, kompozíciója egészét kottás ábrázolásával — kényszerítő logikája erejével — ennek a gondolatnak jegyében mutatta fel.

Bámulatos, hogy ennek a dokumentumnak nem volt szabad megsemmisülnie, elkallódnia idők folyamán.

És milyen jól megválasztotta napvilágra törése kellő pillanatát!

SZOMJAS-SCHIFFERT GYÖRGY

Bartók-mű Szeged felkérésére

ISMERETLEN BARTÓK-LEVELEK

Aligha van magyar alkotóművész, aki úgy ismerte a saját népét — földrajzi, anyagi és kulturális szempontból egyaránt — mint *Bartók Béla*. Nemcsak abból következik ez, mert ő maga is vidékről származott, hanem mert bár Budapesten élő zeneszerző volt, a népdalkutató útjai során majdnem minden jellegzetes faluban megfordult, beleértve a szlovák, ruszin, román nemzetiségi vidékeket is. A falu népén kívül azonban erős kapcsolatai voltak egyes vidéki városokkal, ahol zongoraművészként gyakran hangversenyezett, és mint alkotó is megtalálta közönségét. Pozsonyon kívül, ahová családi kapcsolatok fűzték és ahol több alkalommal zongorázott, Szeged volt az első vidéki magyar város, ahol mint zeneszerző, az új magyar zene hangján megszólalhatott. Műve, amely itt a Városi Színházban 1911. május 13-án hangzott el először, a férfikarra írt „Négy régi magyar népdal” volt, s benne már a „kemény” Bartók szólalt meg. Ennek az előadásnak előzményei, körülményei és visszhangja csak most, a reá vonatkozó, eddig ismeretlen levelek feldolgozásával voltak tisztázhatók.

A századunk elején mintegy 130 000 lakosú Szeged törvényhatósági jogú város államsegélyes zeneiskolát tartott fenn, s ennek igazgatója az Ausztriából származó, de Budapesten végzett *Király Kőnig Péter* ismert zeneszerző volt. Az ő közreműködésével jött létre a mű, és *Bartókkal* folyt levelezése fényt derít a tanulságos részletekre. Én magam Szegeden zeneszerzési növendéke voltam *Kőnig Péter*nek, és 1935 őszén az ottani minorita templomban előadott vegyeskari misével vizsgáztam nála zeneszerzésből. Mint egyetemre is járó növendékét kitüntetett bizalmával, beavatott a körülötte zajló zenepolitikába, elbeszélése alapján megírtam ifjúkori éveit¹, egyes szerzeményeinél kiegészítő munkákat végeztetett velem, s mindezek útján lá-

¹ Életrajzának első részét nekem mondta tollba, s ez születésétől (ikertestvér volt) és a stájerországi családi viszonyaitól kezdve, az iskoláztatása és kolostori növendékévei után Bécsbe, majd Budapestre kerüléséig tartott. A továbbiakról, így Dohnányi Ernővel pesti együttműködéséről, *Bartók meg Kodály* megjelenéséről, és valamennyiük társadalmi és művészi relációiról csak elbeszéléseiből értesültem. Életrajzának írását a Szegedről elkerülésem után is bizonyára folytatta, s ez a műve a magyar zeneélet forradalmi átalakulásának idejére sok értékes adatot tartalmazhat. Életrajza a zenei hagyatékával együtt talán szintén a szegedi zenekonzervatórium irattárába került.

tórkörmet előnyösen bővítette. A vele való kapcsolatomat Budapestre kerülve levelezéssel tartottam fenn, az 1940-ben bekövetkezett halála után pedig özvegyének igyekeztem segítségére lenni ügyes-bajos dolgaiban.

Az özvegytől 1948 januárjában levelet kaptam Szegedről, amelyben a maga és még két zeneiskolai nyugdíjas nevében a kultuszministerhez címzett kérvényt mellékel. Sérelmük az volt, hogy nyugdíjuk kevesebb mint a pedagógusoké, mert a zenetanárok más kategóriába tartoztak. Én mint az akkori oktatásügyi minisztérium zenei ügyintézője (miniszteri titkár) magamévá tettem a kérést, de nemcsak a szegedi, hanem az egész ország zenepedagógusai érdekében. A belügyminisztériummal hivatalosan megtárgyalva az ügyet, sikerült is a zenetanárokat átsorolni a pedagógus státusba, s ezzel a szegediek is megkapták a magasabb összegeket. Az anyagiak lebonyolítása azonban nehézkesen haladt.

Ebben az ügyben az év októberében ismét levelet kaptam özv. *Király Kőnig Péternétől*, aki ebben mint férjének „kedves tanítványát” megkért engem, hogy a miniszteri jóváhagyásokat, amelyek még nem érkeztek meg a szegedi számvevőséghez, sűrűssem meg, mert enélkül, a különbözeteket nem fizethetik. Idézet a levélből: „*Utolsó* kérésem k. Titkár Úrhoz az lenne, ha szíveskedne utána nézni, hol fekszik az ügy s a Szegedre való leküldését kieszközölné. Azért húztam, alá az *utolsó* szót, mert igazán nem szeretném már többször zaklatni ezzel a nehéz ügygel. Az eddigiekért is leghálásabb köszönetem! Mint már levelemben feleltem, az ígért Bartók-leveleket és lev. lapokat ezúton csatolom. Örölnék, ha k. Titkár Úr szívesen fogadná ezeket, melyek dokumentumai, hogy ez az istenáldotta nagy művész milyen lelkiismeretes volt apró ügyekben is.” Így kerültek hozzám *Bartóknak Kőnig Péter*hez intézett levelei, s ezek alapján írhatom meg a „Négy régi magyar népdal” keletkezésének történetét.

*

A szegedi zeneélet hangadói és irányítói 1910 elején a baráti összefüggéseik egyikén elhatározták, hogy *Liszt Ferenc* születésének századik évfordulója alkalmából hangversennyel emlékeznek meg a legnagyobb magyar zeneszerző-zongoraművészről. Az ügy szorgalmazói a városnak két hivatásos zenei vezetője: *Kőnig Péter* zeneiskolai igazgató és *Fichtner Sándor*, a honvédzenekar karnagya volt. Mindketten a budapesti zeneakadémián *Koessler János* zeneszerzési tanszakán végzett zeneszerzők, akik a brahmsi utóromantika szerkesztési szabályai szerint alkottak és ugyanebben a szellemben értékelték is a zenét. Az akkor 41 éves *Kőnig Péter* stájer földről, paraszti családból származott, és mint zeneszerzői hivatásértéből a fogadalomtétel előtt kilépett szerzetesnövendék került Budapestre *Koessler*hez, akinek iskoláját maga *Brahms* is nagyra becsülte. *Kőnig* kitűnően végzett Budapesten, és kassai színházi, meg filharmóniai karmesterség után 1904-ben lett a szegedi intézet igazgatója, ugyanakkor a férfikari Szegedi Dalárda karnagya. Pár év múltán családi kötelék is Szegedhez fűzte: a kiváló költő *Juhász Gyula* húgát, *Margitot* vette feleségül 1909-ben, és otthona mindig is nyitva állt a nehéz sorsú költő előtt. A Vas megyei Uraiújfaluról származó *Fichtner Sándor* akkor 31 éves volt, 1903 óta honvédkarnagy Szegeden, egyben az ottani Filharmóniai Társaság karmestere. Mindkét művész megbecsült tagja volt a szegedi társadalomnak; közös asztaltársaságukat írók, költők, színészek, zenekritikusok alkották. Ez a kör a fővárosi sajtóból élénk figyelemmel kísérte a magyar szellemi élet mozzanatait, és fokozott érdeklődéssel a fiatalabb *Koessler*-tanítványok szaporodó sikereit. Hírt kaptak *Dohnányi*, *Weiner*, *Bartók*, *Kodály* új műveiről, és Budapesten járva egyet-mást a hangversenyeken meg is hallgattak. Nagy vitákat folytattak az új zenei irányzatokról: *Richard Strauss* zenekari görögtüzeiről, *Reger* korálfantáziáiról, *Debussy* lidéres impresszionizmusáról, s az újabbak „tűlfűszeres” (*Kőnig* jelzője) lázadásairól, de ők maguk — egymást szellemileg támogatva — nem hagyták el műveikben az akadémikus romantika világnézetét.

Bartókról is mindig többet tudtak, mint a közvélemény. Működésében nemcsak a fiatalabb pályatárs emelkedését figyelték, a zongoraművészt, aki Nyugat-Európában önálló esteken komoly sikerrel hangversenyezett, és akit 1907-ben a budapesti zeneakadémia főtansza-

kos zongoratanárának neveztek ki, hanem a zeneszerzőt is, aki a kezdeti szakmai és sajtósiker után (Kossuth-szimfónia 1904) a magyar, szlovák és román zenefolklórral telítődött zenéjével már éles vitát, sőt a sajtóban elutasítást kapott. Magától *Bartóktól* tudtak az országos méretű népdalgyűjtéséről, hiszen ez ügyben Szegeden is megfordult 1906-ban, és ott 49 dalt gyűjtött. Az ott élő művészlelkű fiatalság készségesen segített neki lakással, címekekkel, kísérettel — köztük *Balázs Béla*, a későbbi szövegírója, *Ocskay Kornél* a jeles opera-tenor, *Dettre János* a későbbi ügyvéd, továbbá *König Péter* igazgató és *Zucker Simon* zongoratanár. Ez utóbbi két muzsikuss gyűjtőíveket is vállalt tőle egy zongorakíséretes új magyar népdalkiadvány megjelentetése érdekében. Ez a mű a „Magyar népdalok” (1906) című füzet volt, amelyben *Bartók* és *Kodály* 10—10 népdalfeldolgozása látott napvilágot, és óriási hatásával meggyőzte a zenei közvéleményt a népi zenekultúra értékes voltáról. Erről a kiadványról szól az a levelezőlap, amelyet *Bartók* a postabélyegző szerint 1906. november 12-én írt Vésztő Békés megyei községből, ahol egy gazdatiszt rokonánál lakva népdalokat gyűjtött.

Igen tisztelt König Úr.

Nagyon kérném, szíveskedjék gyűjtőívét a pénzzel együtt az azon jelzett címre beküldeni, mert a dalok már legközelebb megjelennek. S talán lenne szives ugyanazt a kérelmemet Cukker urnak átadni, ki tőlem gyűjtőívet kért, de akinek címét nem tudom. Sokszor üdvözlí igaz hive

Bartók Béla

König Péter eleget is tett a kérésnek, de hogy a gyűjtőíveken milyen összegek szerepeltek, nem ismeretes. *Bartók* kapcsolata a szegedi zeneélettel másfél év múlva azzal folytatódott, hogy a kultuszminiszter rendelete alapján az egyik neves akadémiai tanárkollégájával, *Bloch Józseffel*, a hegedűtanárképző vezetőjével együtt tanulmányi ellenőrző-látogatást tett a szegedi városi zeneiskolában. Ebben az ügyben *Bartók* 1908. ápr. 29-i kelettel levelet írt *König Péter* igazgatónak:

Budapest, Teréz-körút 17. IV. 23.

Kedves König Úr.

Amint talán már tudja Bloch urat és engem bíztak meg a szegedi látogatással. Mához egy hétre, jövő kedden (máj 5-én) reggel 8-kor jövünk az intézetbe. Én a zongora osztályt és az elméleti szakok felét külön, Bloch úr a hegedű osztályt és az elméleti szakok másik felét külön vizsgálja meg. Tehát szíveskedjék ehhez képest a növendékeket berendelni. Még arra kérném, lenne szives az iskola utolsó értesítőjét elküldeni, hogy az intézet szervezetét, tananyagát stb. már előre megismerjem.

Sokszor üdvözlí igaz hive

Bartók Béla

Az inspektorok a jelzett napon délelőtt 10 órától este 7-ig ellenőrizték a növendékek tanulmányi előmenetelét, amelyről a minisztériumnak írásban számoltak be. A pontosságra törekvő *Bartók* azonban előbb még levélben kiegészítő adatokat kért *König Péter*től:

Feladó: Bartók Béla

Budapest, Teréz krt. 17. IV. 23. 1908. jún. 15.

Ngs. König Péter Urnak,

a városi zeneiskola igazgatójának.

Kedves König Úr.

Mielőtt megszerkeszteném jelentésemet, szükségem volna még néhány adatra. Ezért kérném szíveskedjék lehetőleg postafordultával a következőket megírni: 1. Hány tanterem van a földszinten, hány az első emeleten. 2. a) Mennyi a tanárok fizetése, mennyi az egyéb évi kiadás. b) Mennyivel járul a költségek fedezéséhez Szeged városa, mennyi volt eddig az állami segély. 3. Mekkoraára fölemelt állami segélyre volna szükségük ezentul, illetve miként gondolják megvalósíthatónak azt, hogy az intézet végre megfelelő helyiségbe költözhessék?

A választ lakásomra kérem (Teréz körút 17. IV. 23.).

Sokszor üdvözlí igaz hive

Bartók Béla

felet külön vizsgálja meg.
Tehát megkedjék ezen
képest a növendékeket be-
rendelni.

Még arra kérvén, lenne
nincs az iskola utolsó
évesítőjét elküldeni,
hogy az intézet szervezését
szemügyjéig stb. már
előre megismerjem.

Szerviz utólagos

újsz. Bartók Béla

1908 apr 29-

AZ EGYIK BARTÓK-LEVÉL RÉSZLETE

Ezt a levelet *Kollár Pálné*, a második világháború utáni egyik igazgató már közölte.² *König Péter* hivatalosan válaszolt *Bartóknak*, az ő inspektori jelentése még nem került elő.

Bartók és *König* viszonya a további években is szívélyes maradt, sőt *König Péter* részéről nagyrabecsülésse fejlődött. *Bartók* zeneszerzői kibontakozásának ideje volt ez: egy kísérleti „Hegedűverseny” technikáján, a „II. Szvit”, a „Két portré” c. zenekari darabokon át, továbbá az „I. Vonósnégyes”, a „14 Bagatel”, a „10 könnyű zongoradarab” c. műveken és a feltűnést keltett „Gyermekeknek” c. 85 magyar és szlovák népdalfeldolgozást tartalmazó zongorafüzeteken át haladt a mind forradalmibb zenei kifejezés felé. A szegedi muzikus kör mindenestre jelentősnek tartotta *Bartók* működését. Bizonyítja ezt nemcsak az a tény, hogy *König Péter* megőrizte *Bartók* leveleit, hanem leginkább az, hogy mint a férfikari Szegedi Dalárda karnagya, 1910 tavaszán javasolta a kórus elnökségének, bizzák meg *Bartók Bélát* egy férfikari mű megkomponálásával, és annak a *Liszt*-emlékhangversenyen történő bemutatása alkalmára kérjék föl a szerzőt, hogy mint zongoraművész is működjék közre. Az elnökség elfogadta *König* javaslatát és megbízta őt a terv lebonyolításával.

Ez év márciusában hangzott el Budapesten *Kodály* és *Bartók* önálló két szerzői estje, amely *Bartóknak* jelentős alkotói és zongoraművészi sajtósikert is hozott. Ezekben mutatkozott be a fiatal és kezdő *Waldbauer—Kerpely* kamaraegyüttes, amely a szerzők vonósnégyeseit és egyéb kamarazenéjét játszotta, némely darabnál *Bartók* zongora-közreműködésével. Sikereik országos visszhangjaként Szegedre is kapott meghívást a *Bartók—Waldbauer—Kerpely* trió. A Tisza Szálló nagytermében november 10-én Brahms és Beethoven triói mellett *Bartók* néhány Chopin-darabot és a saját műveiből az „Este a székelyeknél” c. zsánerképét és a „Két román tánc”-ot játszotta. Ez volt *Bartók* zongoraművészi és zeneszerzői bemutatkozása Szegeden, az újságkritikák szerint gyér hallgatóság előtt, de osztatlan nagy szakmai és sajtósikerrel (Délmagyarország, Szegedi Napló, Szegedi Híradó). *König Péter* lelkesedését igazolták az események, s a tervezett *Liszt*-emlékhangverseny előkészületei megindultak.

A felkérő levél csak december hó folyamán ment el, de *Bartók* azonnal válaszolt rá. Ennek a levélnek a szövegrésze idegen kéz írása, éspedig *Ziegler Mártáé*, aki egy éve lett *Bartók* felesége, és betűivel is igyekezett férjéhez hasonlítani, — az aláírás azonban *Bartóké*:

„Bpest, 1910 dec. 18.

Kedves König Ur! [Az eredeti „ur” szót *Bartók* nagy betűre javította]

Sietek válaszolni levelükre. Remélem, hogy a férfikart még karácsony előtt elküldhetem. Ami a közreműködést illeti, 200 K-ért vállalkozom reá. Körülbelül mikor volna ez a koncert?

*Válaszát várva
sokszor üdvözli*

Bartók Béla

Ígéretét *Bartók* meg is tartotta, s a művet még karácsony előtt elküldte *König Péternek* az alábbi levél kíséretében. Az eredeti kézirat özv. *Königné* 1948. okt. 25-i levele szerint a Szegedi Dalárda utódjának, a Szegedi Kórus-nak kottatárában van.

„*Kedves König Ur.*

Itt küldöm a férfikart. 4 magyar népdal. Az elsőt és 2.-at Csikmegyében, a 3.-kat a Csallóközben, a 4.-t Tolna m.-ben gyűjtöttem. A bejegyzett dinamikai jeleken kívül persze még sok nuance-ot kell belevinni — de hiszen erről fölösleges szólnom, ha az Ön kezében van az előadás. Az első dal meglehetősen rubato, nem is annyira a 8-adokat véve, mint inkább a sok fermatát tekintve. Remélem hogy könnyen énekelhető, s hogy a betanítással nem lesz sok baj.

² *Péter László*: *Bartók Szegeden* (Szeged, 1981), 20. l.

Kellemes szünetet kíván és sokszor üdvözl

Bartók Béla

[Utóiratként:] A programban talán így szerepelhet az egész: 4 régi magyar népdal. Gyűjtötte, összeállította és megharmonizálta B. B.

Ha szövegeket közölnek, akkor jó lesz a lelőhelyet is megjelölni."

A mű *Bartóknak* abból a korszakából való, amelyben a magyar parasztság dalait, az igazi népdalokat már tudományosan is megismerte. Ebben az *a capella* férfikarban olyan dalokat dolgozott fel, amelyeket országos gyűjtőúttjai során vett fonográfra, s amelyekből a magyar népdalok régi stílusát ismerie meg. Néhány efféle *régi* dallamot már 1906-ban Szegeden is gyűjtött (három darabot), feltételezhette tehát, hogy ebben az alföldi városban az új kórusmű nagyobb megértésre talál majd, mint a népi zenekultúrától elszakadt fővárosban. Rövidesen kiderült azonban, hogy Szeged polgári lakosságának tudata is messze eltávolodott már a városban egyébként állandóan megforduló tanyai parasztság zenéjétől. Ezenkívül *Bartóknak* az a reménye is csalódnak bizonyult, hogy műve könnyen énekelhető. Homofon zenéjű feldolgozások ugyan ezek, de a kísérő szólamok szokatlan akkordváltásai eléggé távol esnek a nyugati zene funkcionális lépéseitől (D-T-S). A próbákon azonban *König Péternek* nemcsak intonációs nehézségekkel kellett megbirkóznia. Özvegyének, *Juhász Margitnak* hozzám intézett levele szerint ez „a férfikar akkor még igen merész újítás volt a régi népdalegyvelegekkel szemben, s az akkori idősebb férfitagok eleinte húzódoztak a tanulásától.” A szelíd fogalmazás tulajdonképpen az énekkar lázadását takarja a *Bartók*-mű ellen, ami akkor a dalárda egységét is veszélyeztette. Ez volt ugyanis a magyar vidék első zenetársadalmi megrázkódtatása az új magyar zene kialakulása idején. Magyarázata azonban manapság elég egyszerű. A magyar városok kórusai akkoriban osztrák és cseh orientációt követtek, s ezeknek mesterkelten hazafias, de szentimentálisan üressé is vált Liedertafel-stílusra annyira beleygökerezett a magyar iskolai, polgári és iparos énekkarok gyakorlatába, hogy az ilyennel ellentétes zenei hang égbekiáltó bűnnek látszott. *Bartók* kórusműve pedig ezt tette. Acélos hangja és ritmikai fürgetege homlokegyenes ellentéte volt az asztal melletti sörös éneklés kedélyességének. *König Péter* karmester érdemének kell elismerni, hogy a megdermedett izlésű zeneéletben a társadalmi tiltakozás ellenére is ragaszkodott a mű bemutatásához, és a betanítás háromhónapos nehéz munkájába minden energiáját befektette. *Bartók*ot támogató akciója zeneforradalmi jelentőségű volt az országban, mert módot adott az új magyar zene énekkari megszólalására. Mit sem változtat ezen az, hogy a későbbi évtizedek folyamán ő maga is a negatív álláspontúak táborába került.

A *Liszt*-emlékhangverseny rendezése során egyeztető levélváltás folyt *Bartók* zongoraművészi fellépésének műsorszámára is. A filharmóniává kibővített honvédszenekart *Fichtner Sándor* vezényelte ugyan, de a műsorra vonatkozólag *König* levelezett. *Liszt* A-dúr, illetve Esz-dúr zongoraversenye vagy a Haláltánca jött tekintetbe (ez utóbbit *Bartók* később is mindig szívesen játszotta). A szegedi zenekar készülttségének felmérésével *König Péter* az Esz-dúrt ajánlotta. A május 13-ára előirányzott hangversenyre elég későn, *König* feljegyzése szerint ápr. 26-án történt a megállapodás. *Bartók* beleegyezett az Esz-dúr zongoraversenybe, és esetleges további műsorszámra céljára figyelemre méltó kis szívet tervezett a „Gyermekeknek” című zongorafüzeteiből. Ez elmaradt, de a szegedi sajtóbeszámolókból tudjuk, hogy nagy sikerű ráadásul egy új, a korábbi hangversenyén bevált zongoraművét játszotta. *Bartók* levele ez volt:

„szerda

Igen tisztelt Igazgató Ur.

Jól van! maradjunk Liszt esz durja mellett. Kiadója: Wien, Carl Haslinger K. K. Hofmusikalienhändler. Csak a zongora legyen rendben. Ha épen még egy másik számot akarnak, az a következő lehet: „Gyermekeknek” c. gyűjteményből: 12., 13., 20., 21., 33., 34., 27., 29., 32., 41., 40.

A viszontlátásig üdvözl

Bartók

Cimem máj. 3. tól:

Rákoskereszturi nyaraló, Jókai u. 2."

[A levélen keltezés nincsen, borítékja hiányzik. A „szerda” alatt *König Péter* ceruzabejegyzése: 1911. ápr. 26.]

A várható nagyobb közönség és a nagyzenekar közreműködése miatt a hangversenyt nem a Tisza Szálló báltermébe, hanem a Városi Színházba irányozták elő. Az énekkari próbákon nemcsak a *Bartók*-művet gyakorolták, — fontos műsorszám volt *Liszt Ferenc* kórusműve, „A magyarok Istene”, ezenkívül bevezető számnak műsorra tűzték *König Péter* „Zengjen a dal” című jelszó-kompozícióját is. A zenekar az Esz-dúr zongoraverseny mellett *Liszt*: „Hungária” című szimfonikus költeményére is készült, továbbá *Fichtner Sándor* karnagynak *Petőfi*: *Dalaim* című versére írt nőikari-zenekari kompozíciójával. A zeneszámok még így sem töltötték ki a teljes estét, ezért utolsó számként kitűzték még *Murai K.*: *Virágfakadás* című vidám egyfelvonásosát is. Négy nappal a hangverseny előtt érkezett *Könighez Bartók Béla* levelezőlapja:

„Nsg. *König Péter Urnak*

a városi zeneiskola igazgatójának

Szeged —

Vasárnap

Kedves König Ur.

Kérem legyen szíves értesíteni, hogy kis csomagomat a színház öltözőjében lerakhatom-e, ha majd szombaton a déli gyorssal megérkezem? (t. i. nem akarok szállodába menni, mert éjjel utazom vissza.) Viszont este a számom után mindjárt ott a színházban akarok átöltözködni. Hogy megy a kórus? Kíváncsi vagyok hogyan hangzik. Hánykor kezdődik a hangverseny, illetve körülbelül mikor kerülne sor az es dur koncertre?

Sok üdvözzettel

Bartók

[Utóiratként:] A választ cimemre kérem!! Rákoskereszturi nyaraló, Jókai u. 3.

Feleségemnek rezerváljon kérem jegyet."

Az emlékhangversenyt a helyi sajtó előzetesen ismertette az olvasóközönséggel. A „Dél-magyarország” című napilap május 11-i száma például hangsúlyozza, hogy *Liszt Ferencnek* „Szeged külön hálával is tartozik, mert az árvízkatasztrófa alkalmával [1879] a halhatatlan művész nagyjövendelmű koncertet rendezett Párizsban³ a szegediek javára.” A mostani koncerten „*Juhász Gyula*, az országos nevű költő alkalmi ódáját szavalják, utána a daloskör előadja *Bartók Bélának*, a kiváló modern zeneszerzőnek egy új szerzeményét. *Bartók* ezután maga játszik egy *Liszt*-darabot.” A hangverseny a terveknek megfelelően folyt le és nagy társadalmi és művészeti sikert aratott. Az előadás után a közeli Kas Szálló reprezentatív éttermében társasvacsora volt, amelyről *Bartóknak* egy utólag írt leveléből értesülünk. A lelkes közhangulatot az újságok beszámolóí jelzik. A „Szegedi Napló” május 14-i száma kiemelt helyen, majdnem hasábos cikkében így ír róla:

„Az ünnepséget prolókus vezette be, amelyet *Juhász Gyula*, a kiváló poéta írt és *Lugossy Béla* színművész mondott el. Ezután a honvédzenekar *Fichtner Sándor* vezetése mellett készségre vallóan adta elő *Liszt Ferenc* „Hungária” című symphonikus költeményét. A derék zenekart szabatos játékaért, a vezénylő karmestert lendületes vezényléséért zajosan megtapsolták. Taps jutott a Szegedi Dalárdának is, amely *König Péter* »Zengjen a dal«, majd *Bartók Béla* »Négy régi magyar népdal«-át adta elő precízen, fegyelmezett összetanulással. Az est fénypontja *Liszt* Es-dur zongoraversenye volt, amelyet zenekarkísérettel *Bartók Béla* adott elő

³ Valójában Kolozsváron, Budapesten és Bécsben.

a legnagyobb készütséggel és a technikának azzal a bravúrával, ami megragadja a hallgatóság lelkületét. Percekig tapsolta a közönség a művészt, aki ráadásul szolgált és előadta egyik szép alkotását, a »Román táncok« című zongoraművét.” Elismeréssel szól a cikk a Szegedi Dalárda további műsorszámáról, *Liszt*: „A magyarok Istene” előadásáról, amelyet *Meák Gyula* kísért zongorán, továbbá a szegedi nőikar énekéről, amely Fichtner Sándor művét tolmácsolta a honvédezenekarral. Dicsérettel emlékezik meg végül a két rendező karmesterről: *König Péter*ről és *Fichtner Sándor*ról.

A „Délmagyarország” című napilap a Színház-Művészet rovat hírei között, „Liszt ünnep a szegedi színházban” címen írt a május 14-i számában. Dicséri a rendezőket a pompás műsorért és felsorolja a műsorszámokat. „*König Péter* és *Bartók Béla* modern magyar dalait énekelte a daloskör. Ezután *Liszt*: Esz-dúr zongoraversenyét bravúros lendületes művészettel játszotta el *Bartók Béla*... A közönség megújuló tappsal a szeretet, elismerés minden jelével köszöntötte a *Liszt* emlékének szánt műsort.” Egy másik lap, a „Szegedi Híradó” az ugyancsak május 14-i számában külön cikket közöl a hangversenyéről. „Fényes közönség töltötte meg a színházat, amely elragadtatással tapsolt a szereplőknek, köztük *Bartók Bélának*, az országos nevű zongoraművésznek és zeneszerzőnek, akinek szereplése kiemelkedő pontja volt az estélyeknek... A kitűnő művész zenekarkiséréttel adta elő *Liszt Ferenc* egyik zongoraversenyét. Mélyen átértzett művészi játéka és briliáns technikája hatalmas tapsviharra ragadták a hálás közönséget.”

A sajtóbeszámolókból kiolvasható, hogy a hallgatóság *Bartók*ot mint zongoraművészt ünnepelte, de mint zeneszerző, a helyi konzervatívokkal szemben legalábbis háttérbe szorult. *Bartók* azonban ragaszkodott zeneszerzői minőségéhez, hiszen ráadásul is a saját műveiből adott elő. A Szegedi Napló beszámolójából tudjuk, hogy a tapsokat a „2 román tánc” eljátszásával köszönte meg, — ez a szám már a novemberi trió-hangverseny ráadásul is nagy sikert aratott. A „Négy régi magyar népdal” nem kapott dicséretet, ezt a Dalárda „precízen, fegyelmezett összetanulással” adta elő, — hiszen az újságíró tudhatott az előzményekről. A kitűnő férfikari mű 23 évet várt a következő előadásáig, amely szintén egy alföldi városban, a Szegedtől kb. 80 kilométerre levő Békéscsabán folyt le. Itt az Iparos Dalárda egy *Bartók*-ünnep keretében énekelte el *Lukoviczky* karnagy vezényletével. A művet ekkor már az Universal Edition 1912. évi nyomtatott példánya szerint énekeltek, amely az eredeti kézirat némi módosításával jelent meg. Az egyik fennmaradt szegedi szöveglapról magam is megállapíthatam, hogy az eredeti műből a szegedi előadáson elhagyták a 3. (csallóközi) népdal 16 ütemét és a 4. (Tolna megyei) dal 12 ütemét; az elsőnél *König* információja szerint a szöveg ellen volt kifogás („Csűröm alatt öt zab asztag, A kertembe hat bab asztag, Szederje, bederje...), a negyediknek három versszakából a csattanó kóda érvényesülése érdekében elhagyták a 2. versszakot. Ez a dalszöveg egyébként a nyomtatásban már kicserélődött, és a „Béres legény, jól meg rakd a szekered...” szöveget viseli, míg az eredeti kézirat ugyanerre a kvintváltó dallamra ezt: 1. Geszti Jóska Bársony lovát nyergeli, / A rózsája könnyes szemmel kíséri. 2. Ne siratgass, kis angyalom engemet, / Hogyha eljössz Nagyváradra, keress meg. 3. Nagyvárad fenyves erdő a tanyám, Gyere oda kis angyalom, énhozzám, Meglátod az arany-fűzes tanyámat, Arany alma sűrűn jegenyefámat. A 8-ütemes kódában meg ez áll: Ne siratgass engemet / Nagyváradon keress meg, keress meg, keress meg! Amint látjuk, *Bartók* értékesítette a szegedi előadás tapasztalatait: a kifogásolt szövegű 3. dalt teljesen visszaállította, a szöveget kegyes eufémiával megszelídítette (a „zab” és „bab” szavak helyett mindkét esetben „roz”-ot írt), a 4. rész dallamrövidítését elfogadta, de az epikára hajló szöveg helyett egy huncutul pattogó dudaszöveget alkalmazott (szintén Tolna megyei gyűjtése). A kórusmű igazi nagy sikere a harmadik előadásorozatán bontakozott ki, 1937 január—február hónapjában, amikor a Budapesti Egyetemi Énekkar észak-amerikai hangversenykörútján *Vaszy Viktor* vezényletével a New York—Chicago—Philadelphia háromszög 28 városában hangzott el. Mindig a hangverseny első félidejének legnagyobb hatású zárószáma volt, amelyet összesen 8—10 ezer amerikai hallgató és az ottani sajtó nagy lelkesedéssel fogadott. Az énekkar ugyanezt a műsort a budapesti

Zeneművészeti Főiskola hangversenytermében is bemutatta 1937 tavaszán. Negyedik magyarországi előadása 1944. február 20-án volt Debrecenben, ahol a kollégium tanítóképzőjének Csokonai Énekkara adta elő *Csenki Imre* karnagy vezényletével. A felszabadulás óta ez a *Bartók*-mű minden jó férfikarnak sikerszáma.

A szegedi *Liszt*-emlékhangversennyel még nem zárult le *Bartók* levelezése *Kőnig Péter*rel. A hangverseny után a Kas Szálló reprezentatív éttermében vacsorán vettek részt a közreműködők — *Bartók* is a feleségével — meg a városi notabilitások. Ezen az összejövetelen *Bartók* tájékoztatta *Kőnig Pétert* egy „Uj Magyar Zene-Egyesület” szervezésének tervéről, amely állandó jellegű zenekart tartana fenn Budapesten, hogy az új zene hívei a saját szervezetükben szólahtathassák meg műveiket és Európa élvonalbeli zeneszerzőinek alkotásait. Az alakuló egyesület az egész országban toborozta híveit és pártoló tagjait. *Bartók* harcias lendülettel vett részt a szervezkedésben, erről tanúskodik utolsó levele *Kőnig Péter*hez:

„Kedves *Kőnig Ur*.

*Nagyon kérem, hogy a mai postával küldött kérelemnek tegyen eleget. A végcélnünk egy állandó koncertzenekar felállítása: ezt könnyebben érhetjük el, ha a vidék is mellénk áll. Megjegyzem, már abból is hasznunk van, ha nem 40, hanem jóval kisebb számú tag akad. Ugy hogy minden körülmények közt is — kérem — kezdje meg a munkát. Forduljon kérem *Baranyaiékhoz* is, akinek külön is fogok írni; *Vig Sándor* (*Zukker* volt tanítványa) szüleihez továbbá *Balkuné* (szül. *Jurkovics Emsy*)hez is (utóbbiak a koncert utáni vacsorán szintén a *Kasban* voltak). Tehát még egyszer nagyon kérem szíves és minél gyorsabb közre munkálkodását!*

Sokszor üdvözlí igaz híve

Bartók”

(A levélen keltezés nincsen, a borítékja elveszett.)

Ennek a levélnek bizalmas, sürgető hangja azt mutatja, hogy *Bartók* komoly fegyvertársat látott *Kőnig Péter*ben, akire rábízta a szegedi csoport megszervezését. Sajnos, arról már nincs információ, hogy *Bartók*knak ez az akciója milyen sikerrel járt Szegeden, a postán küldött jelentkezési íveket hányan írták alá, s hogy az elvi vagy anyagi hozzájárulás megtörtént-e. Az Uj Magyar Zene-Egyesület (UMZE) 1911-ben megalakult a fővárosban, *Bartók* maga is többször fellépett budapesti UMZE-hangversenyeken, de az akció „végcélját”, egy állandó koncertzenekar létesítését nem sikerült elérni.

Szeged város, ahonnan a tudományos célú magyar zenefolklor országos mozgalma 1905-ben *Kodály Zoltán* kisebb (2 dal), 1906-ban *Bartók* nagyobb (49 dal) gyűjtésével kiindult, a további évtizedek folyamán még többször adott dobogót *Bartók Béla* zongoraművészi és zeneszerzői megnyilvánulására. Alkotóművészetének befolyása a magyar vidéki zenei életére is. Pedig ez a zeneélet — ahogy *Bartók* maga írta 1935-ben — „van akkora fontosságú, hogy szinte országos kérdésnek minősítsük”. Sajnos, ennek a kulturális kérdésnek még nincsen kutatója, historikusa, pedig a templomi énekkarok kottatárai adatokat tartalmazhatnak a régebbi időszakokra is. *Bartók Béla* további szegedi zongoraművészi és zeneszerzői szereplése már az első világháború utáni időkre esik. Sajtóvisszhangjukat *Péter László* kigyűjtötte és egységes képbe állította össze (1. a 2. jegyzetet). A rendelkezésemre álló *Bartók*-dokumentumok közreadásával és személyes tapasztalataim közlésével (1. még: Tiszatáj, 1978. máj.) igyekeztem a géniusz útjának egy kis szakaszát megvilágítani, azt, amely egyben Szeged zeneéletének is nagyjelentőségű eseménysorozata.